

SỰ THAY ĐỔI CỤC DIỆN Ở TRUNG ĐÔNG

Nguyễn Nhâm*

TÓM TẮT

Những diễn biến hết sức phức tạp và mau lẹ tại Trung Đông, từ leo thang căng thẳng giữa Mỹ - Iran; vụ tấn công hai nhà máy lọc dầu của Tập đoàn dầu khí quốc gia Aramco bằng máy bay không người lái; đe dọa và tấn công lẫn nhau giữa Liên minh quân sự Arab do Saudi Arabia đứng đầu với lực lượng nổi dậy Houthis do Iran hậu thuẫn tại Yemen, đến chiến dịch Mùa xuân hòa bình do Thổ Nhĩ Kỳ tiến hành sau khi Mỹ rút quân khỏi Syria và thắng lợi của Tổng thống Nga Vladimir Putin khiến cục diện tại khu vực này có sự thay đổi, "thế cờ" mới đã được thiết lập.

Từ khóa: Trung Đông, cuộc chiến, xung đột, cục diện, an ninh, chính sách, chiến lược

Nhận bài: 27/10/2019; Phân biệt và sửa chữa: 28/10/2019; Duyệt đăng: 5/11/2019

1. Những diễn biến phức tạp và mau lẹ tại khu vực Trung Đông

Đã gần một thập kỷ qua kể từ "Mùa xuân Arab" khởi phát, Trung Đông vẫn chật vật giải bài toán an ninh khu vực khi bạo lực, xung đột bùng phát ở khắp nơi. Cuộc chiến Syria đang đi vào giai đoạn cuối, không lực Nga vẫn tiến hành không kích vào các vị trí của quân thánh chiến bên trong thị trấn Kobani, phía Đông Bắc tỉnh Latakia. Không quân Syria cũng tiến hành tấn công vào Kobani hiện đang nằm dưới sự kiểm soát của nhóm Hay'at Tahrir Al-Sham và đảng Hồi giáo Turkestan. Ngày 7 tháng 10 năm 2019, Tổng thống Mỹ Donald Trump quyết định rút toàn bộ cố vấn quân sự và đặc nhiệm đang hỗ

trợ dân quân người Kurd ở Syria, làm cho cuộc chiến tại đây chuyển sang ngã rẽ bất ngờ.

Thổ Nhĩ Kỳ tiến hành chiến dịch "Mùa xuân hòa bình", nhằm mục tiêu xóa bỏ sự hiện diện của lực lượng người Kurd ở Syria - tổ chức mà Ankara coi là khủng bố. Việc Thổ Nhĩ Kỳ kéo quân sang miền Bắc Syria đã biến cuộc chiến tại Syria thành một cuộc xung đột quốc tế, giữa hàng chục phe nhóm địa phương, tổ chức Nhà nước Hồi giáo tự xưng (IS) và quân đội một số quốc gia bên ngoài. Quân đội Nga và Syria đã tiếp quản các vị trí ở thành phố chiến lược Manbij và khu vực xung quanh, theo yêu cầu của lực lượng vũ trang người Kurd sau khi Mỹ rút quân.

Ngày 17 tháng 10 năm 2019, Mỹ và Thổ Nhĩ Kỳ đã đạt được thỏa thuận ngừng bắn.

* Cộng tác viên Tạp chí Nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông

Theo đó, Thổ Nhĩ Kỳ tạm dừng chiến dịch quân sự trong 5 ngày để các binh sĩ người Kurd rút khỏi một "vùng an toàn" nằm sâu hơn 30 km trong lãnh thổ Syria. Lực lượng người Kurd cũng như Các đơn vị bảo vệ nhân dân người Kurd (YPG) và Các lực lượng dân chủ Syria (SDF) cũng đồng ý lui quân và ngừng bắn. Đổi lại, Mỹ sẽ không áp đặt thêm bất kỳ lệnh trừng phạt nào với Thổ Nhĩ Kỳ và sẽ rút lại tất cả các đòn trừng phạt kinh tế. Cũng theo thỏa thuận ngừng bắn, Thổ Nhĩ Kỳ cam kết tiếp tục hợp tác với Mỹ trong cuộc chiến chống lại nhóm khủng bố IS.

Ngày 22 tháng 10 năm 2019, Tổng thống Nga và Tổng thống Thổ Nhĩ Kỳ đã ký Bản Ghi nhớ quy định về việc đưa quân cảnh Nga và lực lượng biên phòng Syria tới vùng biên giới Syria - Thổ Nhĩ Kỳ, bên ngoài khu vực chiến dịch Mùa xuân hòa bình của Thổ Nhĩ Kỳ ở Đông Bắc Syria. Hai bên sẽ tạo điều kiện cho người Kurd rút quân cách biên giới 30 km trong vòng 150 giờ. Nga và Thổ Nhĩ Kỳ sẽ cùng tuần tra sâu 10 km từ biên giới về phía Tây và phía Đông của khu vực chiến dịch Mùa xuân hòa bình, ngoại trừ thành phố Qamishli ở tỉnh al-Hasakah.

Cuộc tấn công quân sự của Thổ Nhĩ Kỳ mang tên Mùa xuân hòa bình nhằm vào người Kurd tại miền Bắc Syria khiến hàng trăm phiến quân bị tiêu diệt, hàng chục nghìn người dân chạy khỏi khu vực này ra xung đò. Phía Thổ Nhĩ Kỳ cũng có hàng chục binh sĩ bị thương và thiệt mạng, nhiều vũ khí bị phá hủy và bị thu giữ. Ông Stephane Dujarric, Người phát ngôn Tổng Thư ký Liên hợp quốc (LHQ) cho biết, khoảng 16.250 người đã rời bỏ các khu vực tại thành phố Aleppo tới thành phố Manbij. Nhiều gia đình di tản đang sống với người thân hoặc tìm đến các khu định cư không chính thức¹.

Lực lượng khủng bố IS cũng triển khai cuộc tấn công mới nhằm vào một phương tiện của quân đội Syria đang di chuyển ở Đông Bắc tỉnh Daraa ngày 25 tháng 10 năm 2019. Theo tuyên bố chính thức của nhóm khủng bố này, các tay súng của họ đã đánh bom vào đoàn xe của quân đội Syria đang di chuyển qua thị trấn Khirbet Ghazaleh gần biên giới tỉnh Al-Sweida.

Tại Yemen, nội chiến vẫn tiếp tục sau 4 năm. Liên minh do Saudi Arabia dẫn đầu chống lại phiến quân Houthi đã không kích nhà tù Dhamar đầu tháng 9 năm 2019, khiến ít nhất 100 người thiệt mạng. Ngày 14 tháng 9, lực lượng Houthi ở Yemen đã thực hiện vụ tấn công hai nhà máy lọc dầu của Tập đoàn dầu khí quốc gia Aramco ở thành phố Abqaiqa và Khurais của Saudi Arabia bằng máy bay không người lái. Ngày 21 tháng 9, Liên minh quân sự Arab đáp lại bằng các cuộc tấn công khiến hàng chục thành viên lực lượng Houthi ở Yemen thiệt mạng và bị thương, một số doanh trại và căn cứ bị phá hoại.

Các vụ tấn công xảy ra cùng thời điểm Chủ tịch Hội đồng chính trị tối cao Houthi Al-Mashat kêu gọi tất cả các bên tham gia vào các cuộc đàm phán nghiêm túc và thực sự hòa giải quốc gia toàn diện, không loại trừ bất kỳ bên nào. Phiến quân Houthi tại Yemen cuối tháng 9 năm 2019 cũng đã thực hiện một cuộc tấn công gần biên giới với vùng Najran của Saudi Arabia và bắt giữ một số sỹ quan quân đội nước này.

Trong khi đó, quan hệ giữa Mỹ và Iran luôn ở trạng thái căng thẳng kể từ khi Mỹ tuyên bố rút khỏi Thỏa thuận hạt nhân năm 2015, tái áp đặt các lệnh trừng phạt đối với Iran, đồng thời đe dọa bất cứ quốc gia nào nhập khẩu dầu thô của nước này. Mỹ còn ủng

hộ hoặc bảo trợ cho lực lượng đối lập ở Yemen, Syria..., đưa lực lượng Vệ binh cách mạng Hồi giáo Iran vào danh sách lực lượng khủng bố quốc tế. Đồng thời, triển khai lực lượng quân sự để triệt phá "âm mưu tấn công" của Iran và tiến hành tấn công mạng nhằm vào nước này.

Mỹ cáo buộc Iran là "kẻ chủ mưu" trong vụ tấn công hai nhà máy của Tập đoàn Dầu khí Quốc gia Aramco ở thành phố Abqaiya và Khurais của Saudi Arabia và cho rằng Iran muốn theo đuổi vũ khí hạt nhân, độc chiếm toàn bộ khu vực Trung Đông. Triển khai thêm hàng trăm quân và một số lượng hệ thống phòng không đến Saudi Arabia và Các tiểu Vương quốc Arab thống nhất (UAE) nhằm tăng sức mạnh phòng thủ cho đồng minh. Đồng thời, tiếp tục gia tăng vòng trừng phạt mới nhằm vào Ngân hàng Trung ương Iran.

Iran phủ nhận vai trò của nước này trong vụ tấn công và tuyên bố cuộc tấn công vào các cơ sở lọc dầu của Saudi Arabia là lời cảnh báo về một cuộc chiến quy mô rộng lớn hơn nhằm đáp trả liên quân do Saudi Arabia đứng đầu được Mỹ hậu thuẫn can thiệp vào tình hình Yemen. Iran tuyên bố đã sẵn sàng cho mọi "kịch bản", không cho phép đất nước bị biến thành chiến trường và sẽ bảo vệ sự toàn vẹn lãnh thổ đến cùng.

Cũng tại khu vực Trung Đông, chiến dịch quân sự của Israel chống lại Iran, trước kia chỉ giới hạn trong các cuộc không kích lực lượng Iran tại Syria, nay mở rộng tấn công vào đồng minh của Tehran cả Dải Gaza, Iraq và Lebanon bằng máy bay không người lái và máy bay quân sự hồi cuối tháng 8 năm 2019. Đồng thời tuyên bố đóng cửa không phận tại khu vực có chiều sâu 6 km trên đường liên lạc với Lebanon. Diễn biến mới này đánh dấu sự

leo thang đối đầu ngày càng khốc liệt giữa Israel và các lực lượng do Iran hậu thuẫn vốn mở rộng sự hiện diện trên khắp Trung Đông trong những năm gần đây.

Tiến trình hòa bình giải quyết xung đột Israel - Palestine vẫn bế tắc khi Thủ tướng Israel Benjamin Netanyahu cam kết áp đặt chủ quyền của Israel đối với Thung lũng Jordan và phía Bắc Biển Chết, chiếm khoảng 1/3 diện tích khu Bờ Tây. Phát biểu tại phiên họp của Đại hội đồng Liên hiệp quốc (LHQ) ngày 26 tháng 9, Tổng thống Palestine Mahmoud Abbas cảnh báo ông sẽ hủy bỏ mọi thỏa thuận đã ký với Israel nếu nước này thúc đẩy kế hoạch mà Thủ tướng Netanyahu đã thông báo về việc sáp nhập một phần đất ở khu Bờ Tây.

Cùng với những căng thẳng leo thang, khủng hoảng nhân đạo và sự lây lan của chủ nghĩa khủng bố ở khu vực Trung Đông vẫn tiếp diễn. Cuộc chiến Syria đã khiến cuộc sống của người dân nơi đây trở nên tồi tệ hơn bao giờ hết. Theo trợ lý Tổng Thư ký LHQ, hiện có 12 triệu người ở Syria sống phụ thuộc cứu trợ nhân đạo và cứ 10 người ở nước này có khoảng 8 người đang phải sống dưới mức tối thiểu². Cuộc xung đột tại Yemen đã khiến quốc gia này đối mặt với cuộc khủng hoảng nhân đạo nghiêm trọng nhất thế giới, với hàng chục nghìn người thương vong, hàng triệu người phải sơ tán. Người dân nơi đây đang đứng bên bờ vực nạn đói tồi tệ nhất thế giới trong vòng 100 năm qua.

Mạng lưới hoạt động của tổ chức Al-Qaeda vẫn được tăng cường và mở rộng ra toàn bộ khu vực. Ước tính của LHQ ngày 5 tháng 8 năm 2019 cho thấy, dù mất đi phần lớn lãnh thổ ở Iraq và Syria, tổ chức khủng bố Nhà nước Hồi giáo tự xưng (IS) vẫn sở hữu số tiền

ước tính lên tới 300 triệu USD, dù tài lực để tiếp tục hoành hành. Sự tạm lắng trong các cuộc tấn công do nhóm khủng bố chỉ đạo "cờ thề chỉ là tạm thời"¹³.

Tại Nhà Trắng ngày 27 tháng 10 năm 2019, Tổng thống Mỹ D. Trump cho biết, lực lượng đặc nhiệm của Mỹ đã thực hiện cuộc đột kích tiêu diệt thủ lĩnh tối cao của Nhà nước Hồi giáo tự xưng (IS) Abu Bakr al-Baghdadi ngày 26 tháng 10 tại Tây Bắc Syria. Các nguồn tin an ninh từ giới chức Iran, Iraq và Syria tiếp tục xác nhận thông tin Abu Bakr al-Baghdadi bị tiêu diệt. Sau đó một ngày, Al-Muhajir, phát ngôn viên IS và cánh tay phải của al-Baghdadi cũng bị tiêu diệt trong trận đột kích của dân quân người Kurd và quân đội Mỹ.

Tuy nhiên, theo Các lực lượng Dân chủ Syria (SDF), hiện có khoảng 12.000 nghi phạm của tổ chức IS đang bị giam giữ trong 7 nhà tù ở Đông Bắc Syria. Ngoài người Syria, số chiến binh IS người Iraq chiếm khoảng 4.000 người. Có khoảng 2.000 tù nhân đến từ 50 quốc gia, trong đó có 800 người gốc châu Âu và phương Tây, khoảng 1.200 đến từ các quốc gia Arab, Trung Đông và Bắc Phi. SDF lo ngại nếu các khu vực còn lại mà lực lượng này đang kiểm soát bị Thổ Nhĩ Kỳ tấn công thì số tù nhân IS mà họ đang giam giữ có thể tẩu thoát¹⁴.

2. Đền thay đổi cục diện tại Trung Đông

Sau nhiều năm nỗ lực duy trì ảnh hưởng ở khu vực Trung Đông trong bối cảnh địa - chính trị tại đây có nhiều thay đổi, ngày 7 tháng 10 năm 2019, Tổng thống Mỹ D. Trump quyết định rút toàn bộ cố vấn quân sự và đặc nhiệm đang hỗ trợ dân quân người Kurd ở Syria. Tuyên bố này đánh dấu một bước ngoặt mới trong chính sách của Mỹ tại Trung Đông.

Nỗ lực đưa nước Mỹ ra khỏi "cuộc chiến không hồi kết" như lời Tổng thống Mỹ D. Trump, đã mở ra cơ hội cho Thổ Nhĩ Kỳ, Nga, Tổng thống Syria Bashar al-Assad, Iran, và thậm chí cả IS. Lực lượng người Kurd, đồng minh kẻ vai sát cánh trong cuộc chiến chống IS của Mỹ phải đơn độc trong cuộc chiến với Thổ Nhĩ Kỳ sau khi bị Mỹ bỏ rơi.

Các nhân vật cấp cao của cả hai đảng Cộng hòa và Dân chủ đã kịch liệt chỉ trích quyết định rút quân khỏi vùng miền Bắc Syria trước chiến dịch quân sự của Thổ Nhĩ Kỳ. Chủ tịch Hạ viện Nancy Pelosi khẳng định: "Quyết định rút quân Mỹ của Tổng thống khỏi miền Bắc Syria là một sự phát triển đáng lo ngại, phân hội các đồng minh người Kurd của chúng ta, những người đã hợp tác tích cực để tiêu diệt IS". Thượng nghị sĩ Lindsey Graham coi sự kiện này "là một thảm họa" và đã gửi đơn kiến nghị từ Đảng Cộng hòa, quyết tâm kêu gọi Quốc hội Mỹ đảo ngược quyết định của Tổng thống Trump.

Trước đó, lãnh đạo đa số Thượng viện Mitch McConnell nói rằng, việc quân đội Mỹ rút quân khỏi Syria "sẽ làm tăng nguy cơ cho IS và các nhóm khủng bố khác tập hợp lại". Thượng nghị sĩ đảng Cộng hòa Mitt Romney lại gọi việc rút quân là "sự phản bội" tạo điều kiện cho IS trở lại. Cựu ngoại trưởng, cựu ứng viên tổng thống năm 2016 Hillary Clinton cũng đã đăng tải trên trang Twitter cá nhân của bà rằng: "Tổng thống đã phản bội một cách đáng sợ cả người Kurd và lời thề của ông ấy"¹⁵.

Lực lượng người Kurd tại Syria chỉ trích Mỹ quay lưng với các đồng minh và mạo hiểm với những bước tiến đạt được trong cuộc chiến chống nhóm khủng bố IS. Một phái ngôn viên của SDF nói rằng quyết định của

ông Trump là “đám sau lưng” và cảnh báo Thổ Nhĩ Kỳ sẽ giúp IS hồi phục. Khi bị dồn vào chân tường và bị Mỹ phản bội, người Kurd không còn cách nào khác phải quay sang cầu cứu chính quyền Syria. Ngày 13 tháng 10 năm 2019, họ tuyên bố đạt được thỏa thuận với Chính phủ Syria, bàn giao các khu vực dọc biên giới cho quân đội Syria trong nỗ lực cuối cùng nhằm ngăn chặn cuộc tấn công của Thổ Nhĩ Kỳ.

Thỏa thuận của Mỹ với Thổ Nhĩ Kỳ đánh giá là có lỗ hổng lớn về chính sách và hậu cần, cùng hàng loạt câu hỏi khi mà các cam kết hai bên đạt được dường như mâu thuẫn với tình hình đang diễn ra nhanh chóng trên chiến trường. Với việc Mỹ rút 1.000 binh sĩ khỏi Syria, không biết lực lượng này có thể tiến hành hoạt động chống khủng bố với quân đội Thổ Nhĩ Kỳ bằng cách nào, hay liệu người Kurd ở Syria có tuân thủ hoàn toàn thỏa thuận rút lui không? Vùng đệm bên trong Syria cần lớn và sâu đến đâu để có thể mang đến cho Thổ Nhĩ Kỳ một “vùng an toàn”?

Mặc dù Tổng thống D.Trump ngày 23 tháng 10 tuyên bố giải quyết chiến sự Syria “không tốn giọt máu của Mỹ”, nhưng một số thành viên Đảng Cộng hòa tỏ ra hoài nghi về thỏa thuận đạt được ở Ankara. “Thông báo hôm nay đang được khắc họa như một chiến thắng. Nó còn lâu mới là một chiến thắng”, thượng nghị sĩ đảng Cộng hòa Mitt Romney nhấn mạnh. “Với những chi tiết ban đầu trong thỏa thuận ngừng bắn, chính quyền cần giải thích được vai trò tương lai của Mỹ ở khu vực là gì, điều gì sẽ xảy ra với người Kurd và vì sao Thổ Nhĩ Kỳ không phải chịu bất kỳ hậu quả nào”, “Thỏa thuận cũng không thể thay đổi thực tế là Mỹ đã bỏ rơi một đồng minh”⁶.

Nhiều quan chức Lầu Năm Góc và Bộ Ngoại giao Mỹ từng làm việc về chính sách Syria hay từng được triển khai tới Đông Bắc Syria tỏ ra bất ngờ, phần nộ xen lẫn hoài nghi khi chính quyền Mỹ lần thứ hai trong vòng chưa đầy hai tuần nhượng bộ Thổ Nhĩ Kỳ. Theo họ, Tổng thống Erdogan là bên chiến thắng áp đảo và có lẽ đã đạt được mọi điều ông muốn. Giới chức quân sự Mỹ cho biết họ “choáng váng” trước việc thỏa thuận này về cơ bản đã cho phép Thổ Nhĩ Kỳ sáp nhập một phần lãnh thổ Syria, khiến hàng chục nghìn người Kurd mất nhà cửa và xóa sạch những thành quả của nhiều năm chiến đấu.

Mỹ rút quân khỏi Syria nhưng muốn điều chuyển gần 1.000 lính Mỹ đến miền Tây Iraq và tuyên bố sứ mạng của họ là tiếp tục truy quét ngăn cản phiến quân thuộc tổ chức khủng bố Nhà nước Hồi giáo tự xưng trỗi dậy trở lại và bảo vệ Iraq. Tuy nhiên, Thủ tướng Iraq Adil Abdul-Mahdi cũng lên tiếng khẳng định, nước này không cho phép lực lượng của Mỹ đóng quân trên lãnh thổ của mình, đồng thời nhờ Liên hợp quốc can thiệp để giải quyết vấn đề này.

Các động thái của Mỹ cũng làm dấy lên nghi ngờ từ các đồng minh. Lãnh đạo các quốc gia từ châu Âu đến Nhật Bản đã phải tính đến những phương án cho riêng mình khi sự bảo đảm về an ninh của Mỹ có xu hướng lỏng lẻo hơn. Ngay trong Bàn Ghi nhớ Thổ Nhĩ Kỳ Nga, Mỹ và thỏa thuận ngừng bắn hầu như không được nhắc đến.

Mỹ cũng không đạt được mục tiêu trong việc gây tổn hại tới vị thế toàn cầu của Iran và cô lập nước Cộng hòa Hồi giáo này. Phát biểu trước khi lên đường tới Azerbaijan để tham dự hội nghị thượng đỉnh lần thứ 18 của Phong trào Không liên kết (NAM), ông

Rouhani nhấn mạnh vị thế của Iran trên thế giới đã được cải thiện bất chấp những âm mưu của Mỹ hòng cô lập Tehran. Theo ông, Iran là một quốc gia có tầm ảnh hưởng trong khu vực và việc Mỹ gây sức ép về kinh tế không thể khuất phục được người Iran. Ông Rouhani còn chỉ trích Washington về "những cách tiếp cận đơn phương đối với những quốc gia khác và sự can thiệp vào công việc nội bộ của họ"⁷.

Thất bại của Mỹ ở Trung Đông càng làm tô đậm thêm thắng lợi của Nga. Sau nhiều năm nỗ lực khẳng định quyền lực của Nga trên trường quốc tế, Tổng thống Putin giờ đang hái quả ngọt ở Trung Đông. Quân đội Nga sẽ tuần tra ở khu vực ngăn cách giữa các cứ điểm của quân đội Thổ Nhĩ Kỳ và Syria để tránh các cuộc đụng độ giữa hai bên. Cùng lúc đó quân chính phủ Syria do Nga hậu thuẫn giành toàn quyền kiểm soát thị trấn Manbij và các khu vực lân cận. Nga rõ ràng đang lấp đầy khoảng trống mà Mỹ bỏ lại và nổi lên như một nhân tố quan trọng điều phối tình hình khu vực.

Thỏa thuận mới giữa Nga và Thổ Nhĩ Kỳ có thể giúp chấm dứt cuộc tấn công của Thổ Nhĩ Kỳ nhằm vào người Kurd ở khu vực biên giới này và củng cố vai trò của Nga như là một thế lực có tiếng nói quyết định cục diện tại Trung Đông trong lúc ảnh hưởng của Mỹ tại khu vực đã bắt đầu giảm. Nhà phân tích chính trị Ali Demidras nhận xét: "Thỏa thuận Sochi củng cố sự hợp tác của Nga và Thổ Nhĩ Kỳ ở Syria, đồng thời giảm đáng kể ảnh hưởng của Mỹ ở nước này"⁸.

Theo chuyên gia Trung Quốc, nếu phân tích các sự kiện theo dòng thời gian việc hòa giải thành công của Nga trong cuộc xung đột giữa Thổ Nhĩ Kỳ và Syria không phải là một

trường hợp riêng lẻ, nó gắn bó chặt chẽ với những nỗ lực ngoại giao gần đây của Nga ở Trung Đông, đặc biệt là liên quan đến các nước vùng Vịnh. Theo ông, Tổng thống Putin đã lợi dụng khai thác cảm giác nghi ngờ ngày càng tăng giữa Mỹ và các đồng minh ở Trung Đông để chứng minh rằng Nga là một quốc gia đáng tin cậy, có khả năng thực hiện những hành động cụ thể để hỗ trợ các đồng minh của mình.

Không chỉ gói gọn ở Syria, Tổng thống Nga Putin đang muốn mở rộng tầm ảnh hưởng ở Trung Đông. Nhà lãnh đạo Nga vừa có chuyến thăm tới hai quốc gia vùng Vịnh là Saudi Arabia và Các Tiểu vương quốc Arab Thống nhất (UAE) vào giữa tháng 10. Saudi Arabia đã đánh giá cao vai trò tích cực của Nga trong khu vực và trên thế giới. Chính quyền Saudi Arabia cam kết hợp tác với Nga trong tất cả các vấn đề, các giải pháp có thể giúp tăng cường an ninh, ổn định và hòa bình, trong cuộc chiến chống khủng bố và chủ nghĩa cực đoan, cũng như tăng cường tăng trưởng kinh tế.

Hai bên đã ký kết hơn 20 thỏa thuận hợp tác song phương và bản ghi nhớ trong các lĩnh vực khác nhau, bao gồm: Năng lượng, truyền thông, đầu tư, hàng không dân dụng và trong cả vấn đề hỗ trợ Saudi Arabia nghiên cứu không gian⁹. Phát biểu sau cuộc gặp song phương giữa hai lãnh đạo, Quốc vương Salman của Saudi Arabia đánh giá cao vai trò hiệu quả của Nga trong khu vực và thế giới. Ông cũng khẳng định chuyến thăm của ông Putin là một cú đảo chiều ngoại giao đúng lúc, đặt Nga vào trung tâm chính trị của khu vực. Một quan chức cấp cao của Saudi Arabia tin rằng nước này đang sẵn sàng kết thân với các đối tác chiến lược mới.

Quan hệ giữa Nga và UAE đang phát triển thành công theo hướng thân thiện và mang tính xây dựng, hiệp lực trên trường quốc tế, hợp tác về năng lượng, lĩnh vực vũ trụ và du lịch. Hiện Nga và UAE đang mở rộng các liên hệ trong các lĩnh vực văn hóa - kinh tế và nhân đạo, duy trì sự phối hợp chặt chẽ trong những vấn đề thời sự của chương trình nghị sự toàn cầu và khu vực, trước hết là về Syria, Libya, Yemen và tình hình ở Vịnh Ba Tư. Tổng thống Putin khẳng định rằng, Nga sẵn sàng tiếp tục dành cho UAE sự hỗ trợ trong ngành vũ trụ. Nga và UAE cũng đã ký kết các thỏa thuận trị giá 1,4 tỷ USD¹⁰.

Tổng thống Nga Putin cũng đã thiết lập được mối quan hệ gần gũi với nhiều nhà lãnh đạo các quốc gia chủ chốt ở khu vực này. Hồi cuối tháng 9 năm 2019, Thủ tướng Israel Benjamin Netanyahu đã tới Nga với mục tiêu tìm kiếm sự phối hợp của Nga trong nhiều vấn đề nóng ở khu vực Trung Đông, gồm cả quan hệ với Palestine. Ngày 24 tháng 10, Tổng thống Ai Cập Abdel Fattah el-Sisi, nước đóng một vai trò to lớn trong đời sống chính trị Trung Đông có mặt tại Hội nghị Thượng đỉnh Nga - Châu Phi lần đầu tiên diễn ra ở Sochi.

Nhà phân tích Hal Brands đã đánh giá trên trang Bloomberg rằng, Nga đang có ảnh hưởng ở Trung Đông lớn hơn bất kỳ thời điểm nào kể từ thời kỳ Liên bang Xô Viết sụp đổ. Nga đã trở thành đồng minh vững chắc của Syria, bắt tay với Iran và các lực lượng ủy nhiệm của Iran, duy trì quan hệ tốt đẹp với Thổ Nhĩ Kỳ, giữ liên hệ với người Kurd, hâm nóng quan hệ ngày càng nóng ấm với Saudi Arabia, qua lại thường xuyên với Israel và thậm chí “bước một chân” vào cuộc nội chiến ở Libya khi hỗ trợ Quân đội quốc gia Libya (LNA) do Tướng Khalifa Haftar làm Tổng Tư lệnh.

Cùng với Nga, Thổ Nhĩ Kỳ cũng được cho là giành thắng lợi và củng cố vị thế của mình tại Trung Đông. Thỏa thuận giữa Thổ Nhĩ Kỳ với Nga giúp Thổ Nhĩ Kỳ kết thúc một chiến dịch quân sự vốn bị quốc tế chỉ trích mạnh mẽ, trong khi vẫn hoàn thành được các mục tiêu thiết lập “vùng an toàn” trên lãnh thổ Syria và tiếp tục triển khai quân ở khu vực này, tránh được mối đe dọa an ninh lớn từ người Kurd và lo ngại về sự trú ẩn của các phần tử trốn khỏi Thổ Nhĩ Kỳ, hoặc bị sử dụng làm bàn đạp cho các mưu đồ tấn công vào lãnh thổ nước này. Một quan chức cao cấp của Thổ Nhĩ Kỳ mô tả đây là “thỏa thuận tuyệt vời” nhằm đạt được mục tiêu lâu dài của Thổ Nhĩ Kỳ về một vùng an toàn sạch bóng người Kurd.

Thổ Nhĩ Kỳ cũng “hưởng lợi” từ thỏa thuận ngừng bắn tại Syria với Mỹ. Các biện pháp trừng phạt mà chính quyền Tổng thống Trump áp đặt lên Thổ Nhĩ Kỳ nếu được gỡ bỏ như trong thỏa thuận giữa nước này với Mỹ, thì cái giá mà Thổ Nhĩ Kỳ phải trả sẽ thấp hơn nhiều so với Nga khi sáp nhập Crimea vào lãnh thổ của họ. Cựu đại sứ Mỹ tại Thổ Nhĩ Kỳ Eric S. Edelman bình luận, việc rút quân đội Mỹ khỏi các tiền đồn quan trọng ở biên giới phía Bắc Syria, ký thỏa thuận đình chiến với Thổ Nhĩ Kỳ, “giống như Mỹ đang nhượng bộ hoàn toàn trước mọi thứ mà người Thổ Nhĩ Kỳ yêu cầu”.

Sự thay đổi của tình hình khu vực cũng giúp Tổng thống Syria Bashar al-Assad củng cố quyền lực, nâng cao vị thế và Syria đứng trước thời cơ lớn để chấm dứt cuộc nội chiến. Syria vốn gặp rất nhiều khó khăn khi quân đội Mỹ vẫn còn hiện diện tại đây. Ngay sau khi quân Mỹ rút, quân đội Syria đã nhanh chóng tiến lên phía Bắc để thiết lập quyền kiểm soát ở hàng loạt các thành phố, thị trấn

quan trọng. Chính quyền tự trị người Kurd ở Đông Bắc Syria đã đồng thuận với chính quyền Tổng thống Bashar al-Assad về việc triển khai quân đội Syria dọc theo toàn bộ biên giới với Thổ Nhĩ Kỳ để cùng hành động đẩy lùi cuộc tấn công của nước này.

Với thỏa thuận Nga - Thổ Nhĩ Kỳ, quân đội Syria sẽ giữ nguyên được những khu vực đã tiếp nhận từ tay người Kurd (chủ yếu ở Aleppo, bao gồm cả những thành phố chiến lược như Manbij và Kobani); những khu vực mà họ chưa tiến vào được (chủ yếu ở tỉnh al-Hasakah, trừ thành phố Al-Qamishihi) sẽ do Thổ Nhĩ Kỳ tạm thời kiểm soát. Chính phủ Syria được lợi khi không phải tốn nhiều công

sức triển khai số lượng lớn binh sĩ tới vùng lãnh thổ mà trước đây nằm dưới sự kiểm soát của người Kurd, đồng thời vẫn bảo đảm sự toàn vẹn lãnh thổ quốc gia.

AP dẫn lời bà Lina Khatib, giám đốc chương trình Trung Đông - Bắc Phi thuộc Chatham House, nhận định, Thổ Nhĩ Kỳ, vốn từng ủng hộ các phe quân lật đổ ông Assad, giờ đã ngầm trao cho nhà lãnh đạo Syria "sự công nhận thực tế". Bà Khatib nói: "Ông Assad và Nga coi sự công nhận này là khởi đầu của quá trình bình thường hoá của cộng đồng quốc tế với chính quyền Tổng thống Assad, như một dấu hiệu chiến thắng của họ"¹¹.

Áp phích in ảnh Tổng thống Syria Bashar al-Assad với dòng chữ "Chúc mừng chiến thắng"

Nguồn: hups Tuodong.vn

Đối với người Kurd, sự thay đổi cục diện Trung Đông đang gây bất lợi cho họ. Theo thỏa thuận giữa Nga và Thổ Nhĩ Kỳ, binh lính Thổ Nhĩ Kỳ vẫn sẽ yên vị tại các khu vực mà họ chiếm đóng ở Đông Bắc Syria kể từ khi bắt đầu cuộc tấn công. Trong khi đó, quân đội Nga và Syria sẽ kiểm soát phần còn lại của biên giới. Điều này giúp Thổ Nhĩ Kỳ đạt được mục tiêu của chiến dịch Mùa xuân hòa bình nhưng lại làm phân tán sự kiểm soát của người Kurd đối với hành lang biên giới dài hơn 440 km. Các binh sĩ người Kurd

thuộc SDF sẽ phải rút khỏi các vị trí ở khu vực biên giới Syria - Thổ Nhĩ Kỳ. Không chỉ vậy, bị Mỹ bỏ rơi và chịu sức ép trước các cuộc tấn công của Thổ Nhĩ Kỳ, tham vọng tự trị của người Kurd ở Syria chỉ còn le lói nhờ những thỏa thuận tiếp theo giữa Nga và Thổ Nhĩ Kỳ.

Theo các chuyên gia, cục diện Trung Đông thay đổi theo hướng có lợi cho việc thúc đẩy các giải pháp hòa bình, chẳng hạn như ở Syria. Tuy nhiên, tại đây vẫn tồn tại những nguy cơ bất ổn kéo dài như: mâu thuẫn đại

dằng giữa hai giáo phái lớn của Hồi giáo là dòng Sunni do Saudi Arabia đứng đầu và dòng Shiite do Iran lãnh đạo vẫn chưa được giải quyết, kéo theo các cuộc chiến ủy nhiệm tại Trung Đông chưa thể đi đến hồi kết; xu hướng Hồi giáo hóa nhà nước, sự suy giảm lòng tin đối với các thiết chế của nhà nước và tầm ảnh hưởng của nhà nước đối với người dân; sự cân bằng quyền lực truyền thống tại khu vực Trung Đông đã bị phá vỡ, dẫn đến sự chuyển dịch giữa các liên minh và xuất hiện "liên minh quyền lực" mới chống lại ảnh hưởng của liên minh khác; sự can dự của các nước lớn vào khu vực,...

Các nước trong khu vực, các nước lớn và cộng đồng quốc tế cần quan tâm giải quyết các vấn đề mấu chốt cho tiến trình hòa bình ở nơi đây, bao gồm: tìm kiếm các giải pháp hòa bình tại Syria, chấm dứt cuộc đối đầu giữa Iran và Saudi Arabia tạo cơ sở giải quyết sự chia rẽ giữa hai dòng phái lớn của đạo Hồi là dòng Sunni và Shiite, giải quyết thỏa đáng

mối quan hệ giữa lợi ích địa - chiến lược của các quốc gia can dự với lợi ích chung của khu vực và quốc tế, định hướng xây dựng một hệ thống an ninh mới ở Trung Đông (bao gồm các nước trong khu vực cùng với các quốc gia ngoài khu vực; quan tâm giải quyết cuộc khủng hoảng nhân đạo và hỗ trợ tìm ra một giải pháp chính trị lâu dài cho cuộc khủng hoảng tại đây.

Như vậy, những diễn biến hết sức phức tạp và mau lẹ ở Trung Đông đã làm cho cục diện tại nơi đây có sự thay đổi, nhưng nhìn chung bức tranh Trung Đông vẫn đang là sự hòa trộn của những mâu thuẫn âm ỉ và dai dẳng, của tiến trình hòa bình còn dang dở. Bài toán khó này chỉ có được lời giải khi có sự nỗ lực của chính các chủ thể khu vực. Cùng với đó là sự nỗ lực của các quốc gia can dự và của cộng đồng quốc tế hướng tới lợi ích chung của khu vực và thế giới. Vì thế, giới nghiên cứu và dư luận cho rằng, lời giải cho bài toán khó Trung Đông vẫn đang còn ở phía trước.

Chú thích:

¹ Liên hợp quốc đánh giá tình hình Syria sau tuyên bố ngừng bắn, <https://www.nhandan.com.vn/19/10/2019>

² Syria đang đối mặt với cuộc khủng hoảng nhân đạo trầm trọng, <https://baomoi.com/25/4/2019>

³ IS có 'ngân sách' 300 triệu USD để thực hiện các vụ khủng bố toàn cầu, <https://baotintuc.vn/7/8/2019>
Chiến sự Syria: Bất ngờ phục kích tấn công quân đội Syria ở Daraa, IS thất bại cay đắng, <https://www.nguoiduatin.vn/25/10/2019>

⁴ Đảng Cộng hòa giành dữ sau khi ông Trump rút quân khỏi Syria, <https://baomoi.com/8/10/19>

⁵ Thắng lợi của Thổ Nhĩ Kỳ khi đình chiến ở Syria, <https://vnexpress.net/18/10/2019>

⁶ Tổng thống Iran: Mỹ đã thất bại khi cô lập Iran, <https://baoquocte.vn/24/10/2019>

⁷ Nga - Thổ: Đạt thỏa thuận chấm dứt chiến sự ở Syria, <https://giaoducthoidai.vn/24/10/2019>

⁸ Mỹ mất vai trò, Nga củng cố vị thế ở Trung Đông, <https://baodatviet.vn/25/10/2019>

⁹ Tài liệu đã dẫn, số 8

¹⁰ Syria: Thắng lợi kép "không tổn viên đạn" nào của Tổng thống Assad, <https://laodong.vn/26/10/2019>